

3. Кривицька О.Р. Планування прибутку підприємства// Фінанси України. – 2005, № 6. – С. 12-16.
4. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.
5. Субботович Ю.Л. Прибуток у господарській діяльності підприємницьких структур// Фінанси України. – 1999, № 12. – С. 39-47.

УДК 338.242:658.115.31/477

*Аспірант Л.П. Карбовник – Львівський НУ  
ім. Івана Франка*

## РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ БЮДЖЕТНОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ

Фінанси муніципальних експлуатаційних підприємств як економічна категорія, що врегульовує відносини, пов'язані з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту шляхом формування і використання грошових коштів на забезпечення суспільними послугами населення, розглядаються складовою місцевих фінансів і проблематикою міжбюджетних відносин. Пропонується їх розгляд проводити зіставно з формуванням місцевих бюджетів на основі положення економічної теорії бюджетного федералізму.

**Ключові слова:** природна монополія, бюджетний федералізм, фінансове регулювання, бюджет.

*Doctorate L.P. Karbovnyk – L'viv NU named after Ivan Franko*

## The Regulation of the Natural Monopolies Activities with the Economic Theory of Budget Federalism

The peculiarities of the natural monopolies financial regulation are analyzed in this article. Substantiate the using the theory of budget federalism.

**Keywords:** natural monopoly, economic theory of budget federalism, financial regulation, budget.

Розвиток вітчизняної економіки, фінансової сфери впливає на формування фінансових відносин у житлово-комунальному господарстві й приводить до виникнення нових зв'язків між суб'єктами розподільчих відносин. Перетворення муніципальних експлуатаційних підприємств монополістичного характеру у суб'єкти господарювання територіально-колективних громад передбачає і припинення виділення коштів з держбюджету на розвиток цієї системи, оскільки підприємства перейшли у комунальну власність і їхнє фінансування було покладено на місцеві бюджети. Таким чином, на рівні місцевого господарства був створений сектор економіки із певною специфікою формування доходів, видатків, отримання прибутку та його розподілу. Тобто житлово-комунальне господарство як складова місцевого господарства мало свої особливості організації фінансових відносин. Полягали вони в тому, що фінансові відносини, які виникали між цими організаціями і бюджетом, мали однобічний характер, бо кошти для фінансування діяльності цих підприємств виділяли із бюджету, а податки та інші платежі до бюджету ними не сплачувалися" [1, с. 114]. Саме тому і розвиток муніципальних підприємств не можна розглядати абсолютно відособлено від місцевого бюджету, оскільки саме спроможність бюджету значною мірою впливає на передумови фінансової стабільності та модернізації їх виробничої інфраструктури. Ці взаємовідносини,

насамперед, необхідно розглядати через призму отримання підприємствами цільового фінансування з бюджету і платежів ними до бюджету.

На нашу думку, фінанси житлово-комунального господарства як складова місцевих фінансів – самостійна економічна категорія, котра віддзеркалює відносини, пов'язані з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту шляхом формування і використання фондів грошових коштів із метою задоволення суспільними послугами потреб населення. З огляду на це фінанси житлово-комунального господарства у такому контексті повинні розглядатися як складова економічного базису суспільства. Оскільки фінанси цих природних монополістів тісно пов'язані з місцевим бюджетом, розгляд міжбюджетних відносин є складовою даної тематики.

У країнах з перехідною економікою при реформуванні міжбюджетних відносин необхідно враховувати такі особливості початкового етапу трансформування, як процеси перерозподілу об'єктів загальнодержавної та комунальної власності, широка участь держави в економічній діяльності, галузеві відмінності у рівні податкового навантаження. Отже, теоретичні підходи західних авторів до формування багаторівневих бюджетних систем потребують критичного узагальнення, дослідження можливостей і передумов для їх застосування у реальній практичній площині.

Очевидно, виходячи з концептуальних засад фінансової стабілізації галузі, передумов розвитку і доступності суспільних послуг, вирішити проблеми формування місцевих бюджетів України можна на основі положень економічної теорії бюджетного федералізму, яка, по суті, може бути науковою базою для вирішення таких проблем у сучасному суспільстві, а також досвіду практичної реалізації подібної проблеми у різних країнах. Якщо місцеве самоврядування найчастіше розглядалося як засіб обмеження і контролю директивних органів, то в рамках теорії бюджетного федералізму виносяться питання щодо окремих функцій держави, тобто вибору пріоритетів, які економічно ефективніше виконувати централізовано, а які децентралізовано. На наш погляд положення цієї теорії є базою для вирішення економічних проблем оптимального розвитку комунальної інфраструктури. Очевидно, на сучасному етапі економіки, враховуючи і найближчу перспективу, потрібно сформувати таку модель державного втручання в економіку галузі, яка б синтезувала неоконсерватизм і принципи кейнсіанства, зберігаючи у певних межах традиційні інструменти останнього, що дає змогу деякою мірою на загальнодержавному, а не регіональному рівні, нейтралізувати недосконалість ринкового механізму як автоматичного регулятора економічних процесів і врахувати можливості технічного переоснащення галузі та нейтралізувати суспільне навантаження.

Вирішення питань про розподіл фінансових повноважень державних органів влади та органів місцевого самоврядування має ґрунтуватися на розподілі їх функціональних повноважень. Однак це є необхідною, але недостатньою умовою прийняття органами влади виважених самостійних рішень щодо надання суспільних благ і ефективного використання обмежених бюджетних коштів. Необхідно також при розподілі забезпечити максимально

можливу територіальну відповідність між тими економічними суб'єктами, які користуються суспільними благами, і тими, які сплачують податки для їх фінансування.

Цілісна концепція реформування міжбюджетних відносин в Україні повинна будуватися на системі економічних принципів і критеріїв розподілу функціональних повноважень між органами державної влади і місцевого самоврядування, що дасть змогу створити економічні умови для ефективної організації державної влади у регіональному розрізі країни та функціонування багаторівневої бюджетної системи на основі внутрішніх стимулів. Аналіз особливостей суспільних благ і послуг показує, що, з одного боку, можливості користування ними є територіально обмеженими, а з іншого – потреби жителів різних регіонів або населених пунктів можуть бути (зазвичай є) неоднаковими. Ці об'єктивні економічні і соціальні обставини мають принципове значення для розподілу повноважень між органами влади і формуванням бюджетної системи країни. Це означає що пропозиція суспільних благ і послуг повинна відповідати двом критеріям: відповідність видів і обсягів надаваних суспільних благ і послуг потребам економічних суб'єктів; економічна ефективність виробництва суспільних благ і послуг. Згідно з першим з них, до компетенції місцевих органів влади повинні входити такі завдання та результати, розв'язання яких обмежені рамками відповідної адміністративної території (тобто не впливають на жителів інших адміністративно-територіальних одиниць). Згідно з другим – пропозиція суспільних благ (враховуючи їх неподільність) має бути такою, щоб середні затрати на їх виробництво були опосередковані в рамках національної економіки і за середньою ціною доступні мешканцям різних регіонів (виходячи, наприклад, із рівноважної заробітної плати працівників бюджетної сфери) в цілому по державі.

Крім цього, розмір збиткової діяльності підприємств сфери суспільних послуг значною мірою також залежить від спроможності місцевого бюджету. Отже, муніципальні підприємства вступають з державними (місцевими) органами у розрахункові відносини щодо відшкодувань законодавчо закріплених дотацій, субсидій, пільг. З економічної, і навіть фінансової, точки зору це насправді взаємовідносини з повернення власного капіталу підприємств, тимчасово використаного (вилученого) відповідно законодавчих приписів державних органів і, відповідно, під їх правову гарантію – гарантію повернення (ми не можемо розглядати, що держава взяла на себе політично і законодавчо закріплені дотації, субсидії, пільги нічим (в розумінні фінансів) не підкріплені). Саме в такому ракурсі потрібно розглядати бюджетні зобов'язання. Соціально-правова значимість гарантій не викликає сумніву, бо вони забезпечують реалізацію не тільки прав, а й інтересів відповідних суб'єктів. Оскільки такі правові гарантії використовуються багатоаспектно, то це само по собі передбачає певну специфіку останніх та їх прав у реальному житті. Для цього мають встановлюватися правові гарантії на рівні найвищих законодавчих і виконавчих органів влади, оскільки у даному разі вирішуються державні інтереси. Але держава через місцеві органи не повинна діяти у цих випадках виключно як орган влади, але й також як орган державного управління багатьма сторонами суспільного життя.

Одержувані збитки, що відображені у Звіті про фінансові результати, розглядаються стосовно вітчизняних комунальних експлуатаційних підприємств як передбачувані. Вони обумовлені законодавчим закріпленням пільг, субсидій населенню, встановленням тарифів нижче собівартості послуг або за умови низької рентабельності. Внаслідок таких юридичних приписів муніципальні підприємства "приречені" на "проїдання" власного капіталу, який за задумом повинен компенсуватися відшкодуваннями дотацій, пільг, субсидій з державного чи муніципального бюджетів. Отже, державні гарантії в такій оцінці з економічної точки зору є не що інше, як зворотне повернення підприємствам спожитого їх власного капіталу.

Невідшкодована фінансова (державна чи муніципальна) допомога підприємствам як компенсація за уже понесені витрати чи збитки (втрата власного капіталу) на балансах муніципальних підприємств не відображується. Вона відображується за статтею "непокриті збитки" і жодним чином не зачіпає (не зменшує) розмір капіталу. Власне, вона відображує його зменшення, але опосередковано, за підсумками першого розділу, де крім реального статутного капіталу відображені різні види інших капіталів підприємства, в т.ч. і таких, що створені внаслідок індексації основних засобів, цільового фінансування і цільових надходжень, фонди об'єктів зовнішнього благоустрою тощо. Така маніпуляція, методологічно встановлена обліковими процедурами, щодо визначення показника власного капіталу, крім іншого дискредитує національний капітал, відображуваний у макрообліку у системі національних рахунків. Невідповідність розміру власного капіталу, очевидно, була серед причин, що так довго вирішується доля позики, яку надає Світовий банк "Львівводоканалу" на реалізацію проекту модернізації водопостачання, кінцевою метою якого є зниження собівартості води (а, отже, і тарифів, оскільки вони формуються за витратним принципом). Крім дотацій, що спрямовуються на покриття збитків, власний капітал підприємств вилучається на покриття законодавчо встановлених, але несвоєчасно відшкодованих пільг населенню.

Згідно з концепцією збереження капіталу підприємство зберігає свій капітал, якщо його сума на кінець звітного періоду дорівнює сумі капіталу на початок. Будь-яке відхилення свідчить про зміни власного капіталу, які необхідно аналізувати. Однак загальна сума відхилень дає відповідь тільки на глобальне запитання: чи зуміло підприємство реалізувати свій потенціал і приростити капітал впродовж звітного періоду чи воно "проїдає" свій капітал і прямує до банкрутства. Збитковість не веде до зупинки виробництва підприємств цієї сфери, хоча, очевидно, що подібне господарювання означає "проїдання" продуктивного капіталу. Збиткова економіка стабільно самовідтворюється. Для цих підприємств державного сектора відсутня майнова відповідальність: до них судовою процедурою банкрутства не застосовується. Крім того, якщо збитки окремих підприємств, впливаючи на інші статті розділу І пасиву балансу, формують його применшену величину порівняно з аналогічним розділом активу, то підприємство має від'ємний показник власних обігових коштів. Це означає, що всіх активів підприємства не вистачає для виконання зобов'язань з погашення позик та ін. кредиторської заборгованості.

Така структура капіталу є незадовільною і за цих умов санація балансу неможлива. У законодавствах про банкрутство, які діють в економічно розвинених країнах, від'ємне значення показника власних обігових коштів (робочого капіталу) є підставою для порушення проти нього справи про банкрутство.

Порядок покриття збитків, вирівнювання курсу корпоративних прав та санації балансу не врегульовані вітчизняним законодавством, а низка викладених у статті положень не корелюють із чинними нормами. Однак саме такі засади реалізації захисної функції власного капіталу впливають із економічного змісту капіталу та його теоретичних основ і саме вони взяті на озброєння фінансистами в усіх розвинених країнах світу.

### Література

1. Гасвий М.В. Фінанси житлового господарства// Фінанси України, 2002, №5. – С. 113-117.

УДК 658.4:331.101.2

Аспірант М.М. Качмарик<sup>1</sup> – Львівська КА

## ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Розглянуто суть та значення трудового потенціалу на підприємстві. Запропоновано ефективні напрями управління трудовим потенціалом підприємства та аналіз ефективності роботи персоналу на основі декількох концепцій, принциповою відмінністю яких є система критеріальних показників.

*Doctorate M.M. Kachmaryk – Commercial Academy of L'viv*

### Management Effectiveness Estimate and the Use of Working Potential of Enterprises

This article deals with the essence and enterprise working potential. Effective trends of management working potential and the analysis of personal working effectiveness on the base of some concepts that have principled difference – the system of criterion indicators are suggested.

Раціональне використання трудового потенціалу відіграє важливу роль у підвищенні ефективності суспільного виробництва та рівня життя населення. Тому від того, наскільки раціонально він сформований, багато в чому залежить економічний потенціал кожного виду економічної діяльності, темпи його розвитку, зростання соціального і культурного рівня життя найманих працівників та роботодавців, становлення повноцінних відносин соціального партнерства.

Актуальність раціонального використання трудового потенціалу визначається ще й тим, що в умовах перевищення пропозиції робочої сили над попитом, низької вартості робочої сили, її невідповідності реальній вартості, наявності значних масштабів нерегламентованої зайнятості важливого значення набуває виявлення резервів підвищення ефективності використання зайнятих у всіх видах економічної діяльності.

<sup>1</sup> Наук. керівник: доц. В.І. Блонська, канд. екон. наук – Львівська КА